

3318; R. H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire: 1856-1876*, Princeton 1963, s. 172-233; Ni-yazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, ts. (Doğu-Batı Yayınları), s. 269-297; M. Kaya Bil-gegil, "Türkiye'de Bazı Yeni Osmanlılarla Yeni Osmanlı Tараftarlarının Bir Millet Meclisi Kurma Teşebbüsü", *50. Yıl Armağanı: Genel Konular*, Erzurum 1973, II, 341-401; a.m.f., *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar*, Ankara 1976, tür.yer.; İsmail Doğan, *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991, s. 196-208; Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İstanbul 1994, tür.yer.; a.m.f., "Mustafa Fazıl Paşa ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Tüzüğü", *TT*, XVIII/108 (1992), s. 326-328; Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Syracuse 2000, tür.yer.; a.m.f., "Yeni Osmanlılar ve Siyasî Fikirleri", *TCTA*, VI, 1698-1701; Fazlı Arabacı, *Yeni Osmanlıların Di-ni ve Siyasî Görüşleri*, Ankara 2004; Burak Ona-ran, *A Bas le sultan. La conjuration de Kuleli (1859) et l'organisation Meslek (1867). Les Pre-mières tentatives de détronement après l'abolition des janissaires* (doktora tezi, 2009), Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, s. 291-411; Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, İstan-bul 2011, s. 7, 250-263; Christiane Czygan, *Zur Ordnung des Staates: Jungosmanische In-tellektuelle und ihre Konzepte in der Zeitung Hürriyet (1868-1870)*, Berlin 2012, tür.yer.; İb-nülemin Mahmud Kemal, "Abdülhamid-i Sâni'nin Notları", *TTEM*, XVI/14 (1926), s. 90-91; Enver Koray, "Yeni Osmanlılar", *TTK Belleten*, XLVII/186 (1984), s. 563-582.

KEMAL BEYDİLLİ

YENİ SARAY

(bk. TOPKAPI SARAYI).

YENİ TÜRK MECMUASI

Fikrî, siyasî, edebî aylık dergi.

İstanbul Eminönü Halkevi tarafından Ekim 1932'den Nisan 1943'e kadar 125 sayı yayımlanmıştır. Yazı işleri müdürlüğü başta adı belirtilmeden Abdülhak Hâmid tarafından yürütülmüş. Bu görevi 46. sayı-da Ağâh Sırrı Levend, 95. sayıdan sonra Yavuz Abadan üstlenmiştir. İlk sayıda yer alan "Bu Mecmua Niçin Çıkıyor?" başlıklı yazıda, inkılâp ve insanlık idealini kalple-rinde duyan mütefekkir muharrirlerin ya-zıları için bir kürsü olacağı söylenen der-ginin Türk dimağını müsbet ilmin manti-ğını kavrayacak hale getirme, ilim manti-ğını yayma ve propagandasını yapma gibi amaçları sayılır. Millî hayatın önemine vur-gu yapılarak oradan beslenen ve insanın en büyük kuvveti olan his ve temayüllerin sanatkar eliyle ifade edildiğinde yepyeni heyecanlar vücuda getireceği belirtilir. Mil-lî hayatın ise millî tarihten kuvvet alacağı ifade edilir. Yeni bir insan ve toplum mo-

delini hedefleyen dergide başta siyaset, iktisat, dil, edebiyat, tarih, felsefe, terbiye, ilim, kültür, mimari, resim, tiyatro olmak üzere hemen her alanda yazılara yer ve-rilmiş, şiir ve hikâyeler yayımlanmış, "ec-nebi edebiyatı", "kitâbiyat", "ilim hareket-leri" gibi sayfalar açılmış, "Evimizde Çalış-malar" başlığı altında halkevinin faaliyet-leri duyurulmuştur. Özellikle dil kurultay-larının yapıldığı aylara rastlayan sayılarda dil konulu yazıların öne çıktığı görülmek-tedir.

Seri halinde yayımlanan yazılar arasında Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun "İstanbul Mezarları", "Geçmiş Asırlarda İstanbul Ha-yatı", "İstanbul Bibliyografyası"; Şerif Hu-lûsi'nin "Bibliyografi 1930-1934 Seneleri Türkiyat Neşriyatı", "Avrupa Matbuatı"; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun "Türkler'-de Aile İctimaiyatı"; Raşit Gökdemir'in "Os-manlı Devletinin Malî Ahvalı"; Hüseyin Na-mık Orkun'un "Türk Tarihinin Yardımcı İlim-lerinden Paralar Bilgisi, Armalar Bilgisi, Ki-tâbeler Bilgisi" adlı çalışmaları dikkat çek-mektedir. Naci Yüngül'ün Ch. Diehl'den ter-cüme ettiği "Bizans" ve Ahmet Hamdi Tan-pınar'ın "M. Test'le Geçirdiğim Gece" tefrika halinde yayımlanan çeviri yazılardır. Sab-ri Esat Siyavuşgil'in Jean Piaget'den yap-tığı çeviri "İçtimai Hayat ve Çocuk Düşün-cesi" başlığıyla çıkar. Dergide İsmet Paşa, Recep Peker, Necip Ali Küçüka, Cevdet Ke-rim İncedayı, Celal Bayar gibi siyasîlerin verdikleri nutuk metinleri yanında Kesler tarafından halkevinde verilen "Büyük Şeh-rin İçtimai Çehresi ve Zamanımızda Bü-yük Bir Şehirden Beklenen Vazifeler", Vas-fî Rıza Zobu'nun "Amatör Tiyatrocular ve Tiyatrolar" konulu konferans metinleriyle bazı tebliğlere de (Dr. A. Süheyl Ünver, "Tıp Dilinin Gidişi") yer verildiği görülmekte-dir. Nahit Sırrı Örik'in Anadolu'ya ait gezi notları ile "Bir Küçük Çocuk" yazısı, Halide Nusret Zorlutuna'nın "Benim Küçük Dost-larım"dan bazı çocuk portreleri ve Hüse-yin Rahmi Gürpınar'ın "Annemin Ölümü", Reşat Nuri Güntekin'in "Küçük Şehirlerde Cuma" gibi yazıları dergideki hatıra yazıla-rındandır. Sadri Etem Ertem, Nahit Sırrı, Örik, Naki Tezel hikâyeleriyle; Orhan Sey-fi Orhon, Şükûfe Nihal Başar, Halit Fahri Ozansoy, İlhami Bekir Tez şiirleriyle yer al-mış belli başlı isimlerdir. Adı geçenlerden başka Falih Rıfkı Atay, Hasan Âli Yücel, Mehmed Halid Bayrı, Ağâh Sırrı Levend, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Su-ut Kemalettin Yetkin, Faruk Nafiz Çamlı-bel, Yaşar Nabi Nayır, Cemil Sena Ongun, Elif Naci, M. Şakir Ülkütaşır, Tahsin Ban-guoğlu, Ragıp Özdem, Zahir Sıtkı Güvem-

li, Sadi Yaver Ataman, Aziz Ogan, Yavuz Abadan, M. Ragıp Köseihal (Gazimihal), Ceyhun Atuf Kansu, Tahir Alangu, Münir Süleyman Çapanoğlu da derginin yazarlar-ı arasında sayılabilir. İlk sayıda, Mehmet Emin Erişirgil tarafından Bergson'dan ter-cüme edilen "Ahlâk ve Dinin İki Kaynağı" adlı eserin formalar halinde ilâve şeklinde verileceği ilân edilmiştir. Temmuz 1933'te çıkan 10. sayıda "Ahmet Haşim'e Ait Hâtıralar" başlıklı bir özel bölüm açılmış, 11-14. sayılar birleştirilerek hacimli bir cilt halinde Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü sayısı olarak çıkarılmıştır. Ölümü üzerine Abdülhak Hâmid'e ayrılan 54. sayı da (Ha-ziran 1937) özel sayılardandır. Songül Uğur, *Türkiye Cumhuriyeti'nin "Halka Doğ-ru" Politikasında Yeni Türk Mecmua-sı'nın Yeri* adıyla yüksek lisans tezi ha-zırlamıştır (2003, İÜ Sosyal Bilimler Ens-titüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Yıldız Akpolat Davut, "İstanbul Halkevi Yayın Organı: Yeni Türk Mecmuası (1932-1943)", *Tür-kiye Günlüğü*, sy. 40, Ankara 1996, s. 76-92; "Yeni Türk", *TDEA*, VIII, 587; Mahmut H. Şakiroğ-lu, "Yeni Türk", *DBİst.A.*, VII, 468.

ÂLİM KAHRAMAN

YENİ VÂLİDE KÜLLİYESİ

Üsküdar'da

XVIII. yüzyılın başlarında
inşa edilen külliye.

Üsküdar İskele Meydanı'nın sol tarafın-da yer almaktadır. Klasik Osmanlı mima-risinin son ve Lâle Devri'nin en önemli ör-neği olan külliye III. Ahmed'in annesi Gül-nûş Emetullah Sultan tarafından yaptırıl-mıştır; diğer vâlide sultan külliyelerinden ayırt edilebilmesi için bu isimle anılmıştır. Cami, sıbyan mektebi, imaret, türbe, ha-zîre, sebîl, çeşmeler, abdest muslukları, helâlar, su haznesi, gusûlhâne, meşruta, dükkânlar ve hünkâr kasrından meydana gelen külliyenin inşasına 23 Şâban 1120 (7 Kasım 1708) tarihinde başlanmış, 15 Mu-harrem 1123'te (5 Mart 1711) ibadete açıl-an camiden sonra (Silâhdar, II/2, s. 246, 269; Râşid, III, 252, 347) diğer yapıların in-şasına devam edilmiştir. Caminin inşa ki-tâbesi 1122 (1710) tarihini taşır. Külliye XIX. yüzyılda yangın havuzu ve muvakkit-hâne ilâve edilmiştir. Yapılarda kullanılan mermerler Marmara adasından temin edilmiştir. Külliyenin dönemin Hassa başı mimarı Kayserili Mehmed Ağa tarafından inşa edilip edilmediği kesin olarak bilin-me-ktedir. Külliye'de klasik normların etkisi

YENİ VÂLİDE KÜLLİYESİ

Yeni Vâlîde
Camii

hâlâ güçlüdür, bununla birlikte başta süsleme olmak üzere ayrıntılarda bazı yenilikler göze çarpar. Yapılar merkezdeki caminin ve bunu kuşatan dış avlunun etrafına yerleştirilmiştir. Sadece imaret bu gruptan ayrılarak deniz kıyısında inşa edilmiştir. Gusûlhânenin arkasındaki meşrutaya ise günümüze ulaşmamıştır. Osmanlı döneminde gerçekleştirilen tamiratlar hakkında bilgi bulunmayan külliye son olarak 1940'ta kapsamlı bir onarım görmüştür.

Külliye'nin en önemli yapısı olan cami merkezî kubbeli harim ve revaklı avludan meydana gelmektedir. Harim ve avlu zeminden yükseltilmiş olup yapıya yelpaze gibi açılan taş merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kareye yakın plana sahip harim kısmı, sekizgen kurgulu taşıyıcı sisteme oturtulmuş merkezî kubbeli bölüm ve iki yanındaki sahnlarla Rüstem Paşa Camii'nin bir tekrarı gibidir. İri fil ayakların taşıdığı kemerlere oturtulan kubbenin köşelerine tromplar yerleştirilmiştir. Üç bölümlü olan sahnalarda tâlî girişlerin bulunduğu orta kısımlar çapraz tonozlarla, yan kısımlar kubbelele örtülmüş, harimin üç tarafı sütunların taşıdığı mahfillerle çevrilmiştir. Klasik üslûpta bir minbere sahip olan yapının mermer mihrabı âbidevî bir örnek olmakla birlikte önceki örneklerin âhenginden uzaktır. Etrafındaki çinilerin teknik özellikleri Kütahya'da üretildiklerine işaret etmektedir. Bazı araştırmacılar bunların Tekfur Sarayı'nda üretildiğini söylemekteyse de atölyenin bu tarihlerde henüz faaliyette başlamadığı bilinmektedir. Kubbe eteğinde dolanan mukarnaslı friz dikkati çeken bir başka süsleme unsurudur. Ancak harimde en dikkat çekici süslemeler mihrabın sol tarafında yer alan ve bir kapı ile hünkâr kasrına irtibatlandırılan, konsollar üzerine oturan bir balkon şeklinde tasarlanmış hünkâr mahfilinde görülür. Buradaki mihrabın mermer süslemeleriyle

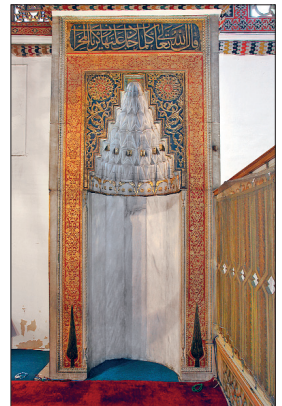
mahfilin camiye açılan bronz şebekelerinde itinalı bir işçilik görülmektedir. Mihrabın solunda duvarda asılı Kâbe örtüsünden büyük bir parça yakın tarihte çalınmıştır. Beş bölümlü son cemaat mahallinin ortasındaki cümle kapısı sadece mukarnas frizleriyle çerçevelenmiştir. Kapı üzerinde yer alan, başlangıç ve bitiş tarihlerini veren ta'lik hatlı manzum inşa kitâbesi Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi tarafından yazılmış olup Fındıkzâde İbrâhim Efendi'nin hattıdır. Yalın bir tasarıma sahip son cemaat mahallindeki en ilgi çekici unsur iri taş konsollar üzerine oturtulmuş mükebbiredir. Son cemaat mahallinin uçlarında bulunan klasik tarzdaki minareler ikişer şerefeli olarak tasarlanmıştır.

Caminin dış kurgusu, piramidal görünümlü klasik dönem örneklerinden farklı şekilde kademeler halinde yükselen dikey bir gelişim gösterir. Öte yandan kasnak kısmına açılan pencereler kubbeyi oldukça basık göstermektedir. Dış kütlede dikkati çeken en önemli ayrıntılar ise türünün ilk örneklerinden sayılan kuş evleridir. Osmanlılar'daki hayvan sevgisinin kayda değer örnekleri olan bu unsurlar plastik özellikleri sayesinde dinî ve sivil mimariyi bütün güzellikleriyle yansıtmaktadır. Kare planlı avlu klasik örneklerin aksine harim kısmından daha büyük tasarlanmıştır. Küçük kubbelerle örtülü revaklarla kuşatılan avlunun merkezinde yer alan şadırvan sekizgen planlıdır. Şadırvanın köşeleri sütunlarla, yüzleri ise itinalı bir işçilik gösteren taş süslemelerle değerlendirilmiştir. Pencereleri örten ajurlu bronz şebekelerin süslemeleri de ayrıca zikre değer ayrıntılardır. Üst kısımda dolanan, manzum metni Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi'ye ait kitâbeden şadırvanın 1123'te (1711) tamamlandığı anlaşılmaktadır. Avlu kapılarının üzerinde bulunan panolarda ise Bursalı Hezarfen Mehmed Efendi'nin celi

sülûsle yazdığı âyetler görülmektedir. Mihrap duvarının solunda yer alan hünkâr kasrının iç mekândaki kalem işi süslemelerine dayanılarak XIX. yüzyılda yenilediği söylenebilir. Ahşaptan yapılan kasır sofalı tasarımı ile tipik bir sivil mimarlık örneğidir. Oldukça harap durumda iken 1976'da kapsamlı bir onarımdan geçirilmiştir.

Hünkâr kasrının önünde bulunan sebille ve muvakkithâne ile küçük bir grup oluşturan Gülüşt Emetullah Sultan'ın türbesi Silâhdar Mehmed Ağa'nın kaydettiğine göre 1127 (1715) yılında vefatından önce inşa edilmiş ve vasiyeti üzerine orada defnedilmiştir (*Nusretnâme*, II/2, s. 336). Bu grubun arkasındaki üçgen planlı hazîrede değişik dönemlere ait mezarlar tesbit edilmiştir. Sivri kemerlerle bağlanan sütunlardan oluşan türbenin üst kısmı kafes şeklinde bir kubbe ile örtülüdür. Kemerli açıklıklar, dilimli kemerli ikinci bir çerçeve içine alınmış olup son derece zarif bronz şebekelerle kapatılmıştır. Kubbe eteğini dolanan Âyetü'l-kürsî kuşağı yine Hezarfen Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Emetullah Sultan'ın mezarını belirleyen baş ve ayak taşlarının süslemesi de Lâle Devri'nin müstesna örnekleri arasındadır. 1121'de (1709) tamamlandığı anlaşılan sebilde taş ve maden işçiliği şadırvandakine benzer nitelikler taşımaktadır. Çokgen planlı ve beş yüzlü olan sebilin her yüzünde sütunların taşıdığı sivri kemerlerle teşkil edilmiş pencereler vardır. Pencereler dilimli kemerli çerçeveler içine alınmış bronz şebekelerle kapatılmıştır. Bunun inşa kitâbesinin metni Nâimâ Mustafa Efendi'ye aittir. Cephelerin üzerinde dolanan geniş saçak ve kasnak arkadaki basık kubbeyi gizlemektedir. Bu grubun arkasındaki üçgen planlı hazîrede XVIII ve XIX. yüzyıllara ait mezarlar bulunmaktadır.

Pencereli bir ihata duvarıyla belirlenen dış avlunun batı tarafındaki abdest mus-

Yeni Vâlîde
Camii
hünkâr
mahfilinin
mihrabı

Yeni Vâlide
Camii'nin
harim
kısmından
bir görünüş

lukları ile helâların arasında yer alan geçidin üzerinde sıbyan mektebi yer almaktadır. Taş ve tuğla malzemeden alması olarak teşkil edilen dikdörtgen planlı iki tonozlu birimden meydana gelen mektebin tamamıyla taş malzemeden olan alt katındaki oda mahya malzemelerinin muhafazasına ayrılmıştı. Bu grubun yol tarafındaki yedi adet tonozlu mekân ise külliye gelir sağlayan dükkânlardı; ancak bugün özel mülkiyetin tasarrufundadır. Aynı bir paftada kurulan imaretin kitâbesi bulunmamakla birlikte külliye programı içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yapının başlangıçta fonda fırını olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dükkânların karşısındaki girişten ulaşılan "L" şeklindeki avludan geçildikten sonra tonozlu bir galerinin iki yanına yerleştirilmiş geniş salonlara varılır. Bunlardan soldaki tonozlu, ocaklar bulunan sağdaki ise fenerli kubbelerle örtülmüştür. 1970'te kapsamlı bir onarım geçirdikten sonra uzun süre market şeklinde kullanılan yapı, yakın zamanda bazı müdahaleler görerek ve kısmen tamir edilerek ticarî işlevini sürdürmektedir.

Sebilin yanında yer alan çeşme caminin tamamlanmasından evvel 1121'de (1709) yaptırılmıştır. Lâle Devri'nde gelişen süsleme özelliklerinin tamamının bir arada görüldüğü yapı bütün yüzeyini ince bir işçilikle dolduran taş süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Bilhassa kâse içine yerleştirilmiş meyve kompozisyonlarının benzerleri III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'ndaki hususi odasında karşımıza çıkmaktadır. Çeşmeyi taçlandıran alınlık yapıya ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Kitâbede Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi'nin şiiri Durmuşzâde Ahmed Efendi'nin hattıyla yazılmıştır. Yine Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi'ye ait inşa kitâbesinden 1122'de (1710)

yapıldığı anlaşılan arka taraftaki ikinci çeşme, arkasında bulunan dikdörtgen planlı gusûlhânedan dolayı "imam çeşmesi" diye adlandırılmaktadır. Diğerinin aksine son derece yalın bir tasarıma sahip bu menzil çeşmesinin arka tarafındaki büyük hazne, aynı zamanda külliye ile birlikte yaptırılan su yollarıyla getirtilen suyun külliye'deki su tesislerine dağıtımını sağlayan bir maksemdir. Helâların teşkil ettiği dirseğe yapılan harik havuzunun III. Selim döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Taş ve tuğladan alması örgülü duvarların dar olanında bir, geniş olanında iki yuvarlak kemerli ayna bulunmaktadır. Türbenin arkasında yer alan muvakkithâne'nin yapısal özellikleri bunun da XIX. yüzyılda eklendiğine işaret etmektedir. Kare planlı yapının cadde üzerindeki duvarı üç yüzlü olarak dışa taşırılmıştır; halen bir dernek tarafından kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Silâhdar, *Nusretname*, II/2, s. 246, 269, 336; Râşid, *Târih*, III, 252, 347; Ayvansarâyî, *Hadikâtü'l-cevâmi'*, II, 187; Muzaffer Sudalı, *Hünkâr Mahfilleri*, İstanbul 1958, s. 7; Konyalı, *Üsküdar*

Tarihi, I, 309-316, 388-391; Ayda Arel, *On Sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, s. 47; Ahmed Refik Altınay, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 42; Kâzım Çeçen, *İstanbul'un Vakıf Sularından, Üsküdar Suları*, İstanbul 1991, s. 68-74; Aras Neftçi, "18. Yüzyıl Kuşevleri", *Semra Ögel'e Armağan: Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, İstanbul 2000, s. 96-97; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 379-391; II, 556-557, 940, 991; III, 1070-1071, 1189, 1218-1219; Müfika Akbulut, *Üsküdar Yeni Camii ve Külliyesi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Gülçin Erol Canca, "Gülnüş Emetullah Valide Sultan / Yeni Valide Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri", *Üsküdar Sempozyumu I: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler* (ed. Zekeriya Kurşun v.dğr.), İstanbul 2004, II, 90-104; Mustafa Güler, *Gülnüş Vâlide Sultan'ın Hayatı ve Hayratı*, İstanbul 2006, I, 34-39; Nadide Seçkin, "Yeni Valide Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 468-470.

TÜLAY SEZGİN ORMAN

YENİ ZELANDA

Büyük Okyanus'un güneyinde bir takımada ülkesi.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Büyük Okyanus'un güneyinde Avustralya'nın yaklaşık 2000 km. güneydoğusunda yer alır ve iki büyük ada ile (Kuzey adası ve Güney adası) çok sayıda küçük adadan (en önemlileri Kermadec, Chatham, Solander, Steward, Snares, Bounty, Antipodes, Auckland, Campbell) oluşur. Yüzölçümü 268.680 km², nüfusu 4.300.000 (2010 tah.), başşehri Wellington (390.000 nüfus), diğer önemli şehirleri Auckland (1.300.000), Christchurch (310.000), Hamilton (203.000) ve Dunedin'dir (116.000).

Gülnüş
Emetullah
Sultan
Çeşmesi
ve Yeni Vâlide
Camii'nin
sadrıvânı

